

ביאור דעת הבה"ג אנשים בקריאה ונשים בשמיעה:

במגילה ד. אמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס. מפשטות הגמי משמע שחייבות כמו אנשים וממילא מחוייבות בדבר קרינן בהו, ונשים יכולות להוציא אנשים ידי חובתן. אכן, התוס' בד"ה נשים הביאו מהתוספתא דמשמע שאין נשים מוציאות אנשים וכך פסק הבה"ג. האחרונים (טורי אבן ואור שמח) פירשו שעצם הגדרת החיוב שוה באנשים ונשים אלא שבאנשים חיובים גדול מנשים. למשל, הטו"א מפרש שאנשים מחוייבים מדברי קבלה דכעין דאורייתא היא אבל נשים מחוייבות רק מתקנתא דרבנן, לכן לגבי חיובן של אנשים, נשים חשובות אינן מחוייבות בדבר ואין מוציאין אנשים ידי חובתן. אולם התוס' והרא"ש פרשו שיטת הבה"ג בדרך אחרת, שיש חילוק יסודי בין עצם הגדרת החיוב בין אנשים לנשים, שאנשים חייבים בקריאה ונשים חייבות רק בשמיעה ולא בקריאה. לפיכך אנשים מוציאות אנשים ונשים אבל נשים מוציאות נשים (כמש"כ הבה"ג בהדיא) אבל אינן מוציאות אנשים. ויש לעיין בהגדרה דהך מילתא שנשים אינן חייבות בקריאה אבל הם חייבות בשמיעה? אילו היינו מפרשים דחייב בשמיעה היינו שאין בקריאתם ממש להוציא אחרים כלל ניחא שיש נפק"מ לדינא בהא דחייבות בשמיעה לחוד שאין בקריאתם ממש, אבל מאחר דקיי"ל שגם קריאת נשים נחשב כקריאה ואהני להוציא נשים כמותן רק שאינו מועיל להוציא אנשים, צ"ע בהגדרה דהך מילתא שחיוב נשים משונה מחיובן של אנשים בעצם הגדרתה.

בגמ' חגיגה ג. מצינו כהך לישנא גבי מצות הקהל אנשים באים ללמוד (כדכתיב "ולמען ילמדו"), נשים באות לשמוע (כדכתיב "למען ישמעו"), טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאהו. ונראה דבמצות הקהל הכי פירושו, אנשים באים ללמוד דהיינו שהם מחוייבים בעצם מצות לימוד התורה משא"כ נשים שאינן מצוין במצות לימוד התורה (ודלא כבן עזאי כמש"כ התוס') מ"מ באים לשמוע דהיינו ע"מ לעשות כדי שידעו איך לקיים מצות התורה. וכן איתא בהדיא באור החיים (דברים לא: יב) פירוש שישמעו מצות התורה שחייבין הם לעשות, ודבר זה שוים הם בו שגם הנשים חייבין במצות ל"ת ובמצות עשה שאין הזמן גרמא. הרי פירושו של "לשמעו" היינו ללמוד המצות כדי שיהיו יכולות לקיימן. אבל גבי מקרא מגילה עדיין צריך ביאור מהו פירושו של "לשמעו"?

והנה, במצות קריאת המגילה ישנם ב' קיומים. א. מצות קריאה. ויש לפרש דמצות קריאה היינו ההלל שבמגילה דקרייתא זו הלילא כדאיתא בגמ' יד. הגדר של "הלל" הוא לעורר הלב להכיר טובת הבורא יתברך ולשבחו ולפארו שהצילנו מיד המן והפך עצתו להציל היהודים. וזה נקרא מצות "קריאה" מפני שעצם המצוה הוא לשבח הקב"ה ולומר הלל בפיו אלא שע"י שומע כעונה אנו יוצאים י"ח קריאה בשמיעת קריאתה מאחרים כמו קידוש בשבת דאהני שומע כעונה לצאת י"ח בשמיעה מאחרים. עיין במהרש"א שם שמטעם זה אנו קורין את המגילה לילה ויום כמו הלל בפסח שאומרים אותו לילה ויום בגדר הלל ושירה (עיין בטו"א מגילה יד. דהלל שאומרים ביום א' של פסח הוא בגדר שירה על הנס שהצילנו מיד מצרים, ולא קמירי בשירה על הים כדפרש"י). ב. לשמוע מגילה. ויש לפרש דהיינו

לפרסם ולדרוש הטעם של כל המצות שאנו מקיימין ביום פורים כמו משלוח מנות, מתנות לאביונים, וסעודת פורים. נמצא שקריאת המגילה הוא בתורת דרשת טעמי המצות להבינם שמחמת ההצלה שאנו קורין במגילה תקנו אנשי כנה"ג כל המצות האלו. וזה נקרא "שמיעה" מפני שהמצוה לשמוע ולהבין ענינו של יום וטעם למצות היום, וכל המצוה הוא בתורת שמיעה כשמיעת דרשת הלכות חג בחג שע"י שמיעתו מבינים התכלית של המצות שחייבוהו ביום פורים, ולזה לא בעינן החידוש של שומע כעונה כדבעינן במצות של אמירה כמו ק"ש וכיוצא"ב. ולפי"ז אתי שפיר הא דאיתא בגמ' ד. פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בענינו של יום, ופרש"י לדרוש אגרת פורים ברבים, ופריך בגמ' אפילו יו"ט נמי דתניא הלכות פסח בפסח וכו'. הרי למדנו מהגמ' דדרשת אגרת פורים הוי בגדר הלכות חג בחג, וזהו רק כשחל בשבת אבל בחול לא בעינן לדרוש אגרת פורים מפני ששמיעת המגילה הוא בגדר הלכות חג בחג. ואתי נמי שפיר הא דקס"ד דלשנותה ביום היינו ללמוד המשנה ביום, דכיון דחלק ממצות קריאה הוא לשמוע ההצלה בגדר הלכות חג בחג, שפיר אהני לימוד המשניות (אלא שמסיק דתקנו לקרות את המגילה דוקא). נמצינו למדים שמצות "קריאת המגילה" הוא בגדר הלל על הנס, אבל מצות "שמיעת המגילה" הוא בגדר לדרוש טעם למצות היום, דומיא דנשים באות לשמוע גבי מצות הקהל שהתכלית הוא שידעו איך לקיים מצות התורה.

והשתא, לפי דרכו של הבה"ג נשים חייבות בשמיעת ההלכות ולשמוע אגרת פורים בתורת דרשת הלכות חג בחג, אבל אין הנשים מצווין בקריאת המגילה שאינן מחוייבות בתורת הלל. אכן, אכתי צ"ב דכיון שאף הן היו באותו הנס, שאף הן היו בספק דלהשמיד ולהרוג ונעשה הנס גם בשבילם, אמאי אין מצווין גם במצות "קריאה" בתורת הלל.

ונראה לפרש דהא דאמרינן הלל על הנסים שעשה הקב"ה להצילנו מיד אויבנו הוא בגדר דאורייתא כדאיתא ברש"י בתענית כח: בד"ה מנהג, גבי הלל של חנוכה שהוא תקנה ישנה "דנביאים שביניהם תקנו שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא עליהן וכשנגאלין יהו אומרין אותו אל גאולתן כדאורייתא דמי", לאפוקי הלל דר"ח שהוא רק מדרבנן. הרי על פי הגמ' סוף פסחים דכשנגאלו אומרים הלל על גאולתן סובר רש"י דכדאורייתא דמיא. ונראה לפרש עפמ"כ החת"ס (חי' סוף ש"ס ווילנא ו: וכן בתשובותיו סוף או"ח) לפרש הגמ' במגילה יד. לגבי האיסור להוסיף חוץ ממקרא מגילה, וקפריך מאי דרוש? ומשני ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן. וביאר החת"ס דעיקר פורים וחנורה דאורייתא מק"ו דריב"ק, דקל וחומר דאורייתא הוא אלא דמדאורייתא סגי בשום זכר לנס ואנשי כנה"ג תקנו קריאת המגילה בפורים והדלקת נרות בחנוכה. נמצא דעיקר החיוב של הלל בתורת שירה כשנגאלו לאומרו על גאולתן דאורייתא הוא (וזה דלא כהרמב"ן בספר המצות שורש ראשון שכתב דהלל באכילת פסחים ונטילת לולב מן התורה מהלל"מ, אבל בחנוכה ושאר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל הוא רק מדרבנן).

והשתא, התוס' בפסחים קח: כתבו דלא שייך לחייב נשים בסוכה משום שאף הן היו באותו הנס, דדוקא בתקנה דרבנן שייך לרבווי נשים, אבל במצוה דאורייתא לא שייך לאתויי נשים מטעם זה. וכ"כ גם המרדכי במגילה ליישב קושיית התוס' אמאי בעינן הקישא דכל שישנו בבל תאכל חמץ וכו' לחייב

נשים במצה, נימא שאף הן היו באותו הנס. א"ו במצוה דאורייתא לא שייך לאתויי נשים מטעם זה (וזה שלא כדברי התוס' במגילה ד. בד"ה שאף, ששייך האי טעמא אף במצוה דאורייתא אלא דלא מהני לחייב נשים רק מדרבנן). ופירוש דבריהם הוא דקים להו דאף הן היו בזמן שבאים לחדש מצוה כמו נר חנוכה, מקרא מגילה, וד' כוסות ראוי לכלול גם נשים בעצם המצוה משום שאף הן היו באותו הנס, והנס שייך גם לנשים כמו באנשים. אבל במצוה דאורייתא כמו ישיבת סוכה לא שייך שיתקנו ויחדשו רבנן מצוה על הנשים משום שאף הן היו באותו הנס. וא"כ ה"ה בהלל על הנס שהוא בגדר קיום דאורייתא מתקנת הנביאים כשנגאלין יהו אומרים אותו על גאולתן, כיון שנשים פטורות מטעם מצות עשה שהזמן גרמא, אי אפשר לחדש חיוב חדש על הנשים משום אף הן היו באותו הנס. ולפי"ז נוכל להבין דמצד מצות הלל שבמגילה נשים פטורות דכיון שהלל על הנס הוא דין דאורייתא בפורים כמו בחנוכה, ע"כ לא שייך לחדש חיוב על הנשים מטעם אף הן היו באותו הנס, וממילא מצות קריאת המגילה שהוא בגדר "הלל" לא שייך לגבי נשים, ורק מצות שמיעת המגילה שהוא בגדר דרשת הלכות חג בחג שייך גם בנשים. (ודע, שיש סתירה לדברינו מדברי התוס' בסוכה לח. שנשים חייבות בהלל דליל פסח משום שאף הן היו, שהרי מדברי התוס' בסוכה מבואר דאף בהלל שייך לאתויי נשים מטעם אף הן היו. אכן, אף לפי דברי התוס' בסוכה דנשים חייבות בהלל על הנס כמו בליל פסח, מ"מ בהלל דיו"ט שהוא בגדר תפלה בעלמא נשים פטורות כמו שהן פטורות מלהתפלל ג' פעמים ביום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא. וא"כ יתכן שגם בקריאת המגילה דאמרינן שקרייתא זו הלילא, מלבד הלילא בתורת הלל על הנס, יש ענין של הלל על היו"ט של פורים שתקנו להיות יום משתה ושמחה ומקיימין הלל על היו"ט ע"י קריאת המגילה, ובזה נשים פטורות. לפיכך אין הנשים מוציאות אנשים, דנהי שלדעת התוס' בסוכה מחוייבים במגילה מצד ההלל שבו, היינו רק בתורת הלל על הנס ולא בתורת הלל על היו"ט).